

EEN GEKKE METHODOLOGIE?

*Over de grenzen van macrokwantitatief
sociaal-wetenschappelijk onderzoek*

Grootschalig kwantitatief landenvergelijkend onderzoek is binnen de sociale wetenschappen een zeer populaire methode geworden. Sociale wetenschappers proberen met deze op natuurwetenschappelijke en economische methoden geïnspireerde aanpak de maatschappij van de relevantie van hun onderzoek te overtuigen. De opkomst van deze methode heeft echter nauwelijks geleid tot theoretische vooruitgang, onder andere omdat de resultaten van dergelijk onderzoek instabiel zijn. Bernard Kittel concludeert dat voor het gebied waarin het kwantitatief landenvergelijkend onderzoek gedurende de laatste twee decennia het meest opgeld heeft gemaakt, de vergelijkende politieke economie, het niet mogelijk is aan de voorwaarden te voldoen waaronder het gebruik van deze methode te verantwoorden valt.

Inleiding[†]

Kwantitatief landenvergelijkend onderzoek heeft gedurende de laatste twee decennia een enorme bloei gekend op het gebied van de vergelijkende politieke economie en in het bijzonder bij de analyse van de verzorgingsstaat. Tegenwoordig lijkt het toepassen van deze methodologie, in het bijzonder in de specifieke vorm van de *pooled time-series cross-section analysis*, zelfs bijna een voorwaarde te zijn geworden om te kunnen publiceren in vooraanstaande sociaal-wetenschappelijke tijdschriften.

Kwantitatief landenvergelijkend onderzoek is een methode van sociaal-wetenschappelijk onderzoek waarbij hypothesen over correlaties tussen variabelen met behulp van data op het aggregatieniveau van landen worden getoetst (Przeworski en Teune 1970: 12-13; Pennings, Keman en Kleinnijenhuis 1999; Schmidt 2003: 262).² Het doel is het causaal verklaren en voorspellen van maatschappelijke fenomenen met behulp van statistische en econometrische technieken. De epistemologische achtergrond van deze aanpak is het zoeken naar algemene wetten volgens het deductief-nomologische perspectief. De

ontologische veronderstelling is dat sociale wetmatigheden onafhankelijk van ruimte en tijd bestaan. Een belangrijke reden voor de populariteit van deze aanpak is de poging van sociale wetenschappers om de natuurwetenschappers of tenminste de economen na te bootsen, met het doel de maatschappij van de relevantie van hun onderzoek te overtuigen.³

Voor dit landenvergelijkend onderzoek zijn de beschikbare data in de meeste gevallen beperkt tot circa 20 tot 25 OECD-landen, over de periode vanaf 1945.⁴ Daarbij moet worden gezegd dat veel indicatoren echter pas vanaf de jaren zestig, zeventig of tachtig worden gemeten – een totaal dus van maximaal ongeveer 600 niet van elkaar onafhankelijke observaties.⁵ Meestal is dit aantal echter op grond van lacunes in de data duidelijk kleiner. Inhoudelijk gaat het vaak om het aanwijzen van de verschillen tussen landen met betrekking tot het economische of sociale prestatievermogen. Bij de verklaring van deze variantie wordt veelal een centrale rol toegekend aan het regeringsbeleid en de politieke instituties van de betrokken landen.⁶

De methodologie is echter niet zonder kritiek gebleven. Nog vóóordat de aanpak in de jaren negentig zijn zegetocht echt was begonnen, stelden bijvoorbeeld Theda Skocpol en Edwin Amenta: 'A point of diminishing returns seems to have been reached for highly aggregated quantitative analyses inspired by the logic-of-industrialism perspective or the social democratic model' (Skocpol en Amenta 1986: 151). Als alternatief bepleitten de auteurs grondige vergelijkend-historische analyses van goed geselecteerde casussen. Recent hebben Oskar Molina en Martin Rhodes eveneens gewezen op de netelige impasse van het kwantitatief landenvergelijkend onderzoek:

[T]he political economy branch (of the corporatist literature) had exhausted its capacity for measuring corporatism and equating corporatist systems with certain types of macroeconomic performance. Although large-scale, cross-national studies of this type have imparted important insights (...), there have been diminishing returns on investment in such exercises (...) (Molina en Rhodes 2002: 325).

Deze visie werd echter in het kader van een strijd tussen verschillende methodologische overtuigingen geformuleerd en kon daarom de verdedigers van de kwantitatieve aanpak geenszins overtuigen, vooral ook omdat de comparatief-historische school (Mahoney en Rueschemeyer 2003) nog geen overtuigende alternatieve oplossing voor hun primaire doel – het vinden van algemene wetten – kon bieden.⁷

Nancy Cartwright heeft onlangs een nieuwe aanval op de kwantitatief landenvergelijkende onderzoekszet geopend die op wetenschapstheoretische overwegingen is gefundeerd en die culmineert in het oordeel: 'Now what strikes me is that this methodology is crazy' (Cartwright 2002: 142). De scherpte van dit uit een observerende positie geformuleerde oordeel en het academi-

sche gewicht van de beoordelaar maken dit tot een provocerende uitspraak die niet zomaar aan de kant kan worden geveegd. In hoeverre moet dit oordeel worden geaccepteerd en wat zijn de implicaties hiervan voor de toekomst van dit soort onderzoek?

Symptomen van het probleem

Ik zal mijn betoog beginnen met een wellicht wat impopulaire observatie. Terugkijkend op ongeveer de laatste twintig jaar valt het niet mee om een boek te noemen dat gebaseerd is op een kwantitatieve landenvergelijkende onderzoeksopzet en dat als een serieuze kandidaat te beschouwen is voor de leeslijsten over twintig of dertig jaar – dit in scherp contrast met landenvergelijkend onderzoek dat primair kwalitatief van opzet is.⁸ Tot eenzelfde conclusie kwam trouwens al Summers (1991) met betrekking tot de macro-economie.

Als mijn observatie terecht is, dan moeten we ons afvragen of er niet iets is misgegaan. We hebben enkele oliebronnen laten leegpompen om de computers waarop we onze regressiemodellen laten draaien aan de gang te houden, enkele bossen laten kappen om de resultaten aan het zeer gewaardeerde publiek te presenteren en, in naam van de kennismaatschappij, publieke gelden opgestreken om *data mining* in OECD-databestanden te plegen – en dat alles om vast te stellen dat anderen met papier en potlood en wat archiefstof belangrijker bijdragen hebben geleverd.

Het meest in het oog springende symptoom van het probleem is de ontoereikende stabiliteit van de bevindingen uit het landenvergelijkende statistische onderzoek. Ook dit is een observatie die in de economie al vroeg tot scepticisme heeft geleid en de stormachtige ontwikkeling van nieuwe technieken continu als een kritische reflectie heeft begeleid (Robinson 1960; Leamer 1978; Johnston 1992) – alhoewel met weinig manifeste uitwerkingen. Manipuleer de steekproef,⁹ verander de periode van onderzoek, voeg een nieuwe controlevariabele in, of speel met de modelveronderstellingen, en de kans is groot dat de omvang van het geschatte effect, de statistische significantie of zelfs de richting van de coëfficiënten zo sterk verandert dat de conclusies tot maculatuur worden.¹⁰ In de wetenschapstheoretische literatuur wordt dit probleem besproken onder de rubriek *problem of confounders*: we weten niet welke niet-geobserveerde factoren allemaal een rol spelen en de causale inferentie verstoren.¹¹

Dit zijn niet de enige problemen. Verschillen tussen landen op het niveau van concepten, definities of meettechnieken hebben allemaal een negatieve invloed op de stabiliteit van onze bevindingen (Van Deth 1998; Adcock en Collier 2001). Verbeteringen die zich op dit soort problemen richten, zijn echter onvoldoende om de opmerking van Nancy Cartwright – dat deze methodologie voor het oplossen van sociaalwetenschappelijke probleemstellingen ‘gek’ zou zijn – te ontcrachten, omdat ze zich enkel op de symptomen richten. En de behande-

ling van de symptomen van gekte zal aan het probleem zelf niet veel veranderen. Bovendien zien we daarbij over het hoofd dat er al lang een discussie aan de gang is over de bruikbaarheid van juist de econometrische methoden die we zo ijverig proberen te imiteren. Op deze discussie wil ik hier nader ingaan.

Cartwright meent dat we heel goede argumenten moeten hebben om met behulp van een statistische samenhang een vaste waarschijnlijkheidsrelatie tussen macrofenomenen te veronderstellen. Deze argumenten moeten zowel op empirisch niveau – stabiliteit van de samenhang – alsook op theoretisch niveau – begrip van de socio-economische structuur die de samenhang genereert – worden gevonden. Cartwright stelt echter dat niet alleen de eerste, maar ook de tweede conditie in situaties zoals de door mij geschetste, niet te verwezenlijken is:

Each of the countries studied has a different socio-economic structure constituting a different socio-economic machine that will generate different causal relations true in that country and concomitantly different probability measures appropriate for the quantities appearing in these relations (Cartwright 2002: 143).

Laten we de aanpak van het kwantitatief landenvergelijkend onderzoek nader onder de loep nemen. Het uitgangspunt is variantie in een bepaalde variabele, bijvoorbeeld sociale overheidsuitgaven. Waarom liggen deze uitgaven in sommige landen duidelijk hoger dan in andere landen? Een in de laatste jaren graag aangehaalde kandidaat als verklarende variabele is de globalisering van economische processen (zie bijvoorbeeld Swank 1998; Schulze en Ursprung 1999; Mosley 2000; Burgoon 2001; Garrett en Mitchell 2001).¹² Om deze causale samenhang op een sociaal-wetenschappelijk relevante manier te onderzoeken, hebben we een theorie nodig die aangeeft waarom globalisering tot hogere of juist tot lagere sociale uitgaven leidt. Ik beperk me hier tot theorieën die veronderstellen dat globalisering de sociale uitgaven verhoogt. Hiervan zijn er diverse te noemen (Rodrik 1998). Ik zal er drie uitpikken, die ik niet aan specifieke auteurs relateer, maar die wel zonder moeite uit de literatuur destilleerbaar zijn: één van een econoom, één van een politicoloog en één van een socioloog.¹³

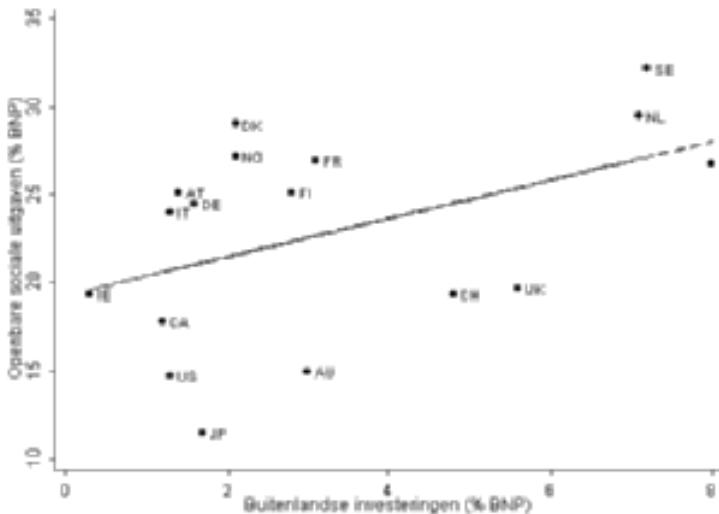
De econoom zou het volgende kunnen zeggen: de globalisering maakt de verplaatsing van productieprocessen naar landen met een lager loonniveau mogelijk, waardoor werknemers in oecd-landen in ieder geval tijdens een aanpassingsfase werkloos raken. Aangezien deze werknemers tegen werkloosheid verzekerd zijn, stijgen de sociale uitgaven, bijvoorbeeld op grond van aanspraken uit de werkloosheidswet of via maatregelen voor vervroegd pensioen.

De politicoloog zou de volgende hypothese naar voren kunnen brengen: door het verleggen van productieprocessen naar landen met een lager loonniveau wordt de angst bij de bevolking opgeroepen dat de werkloosheid stijgt. Daarom stemmen ze op politieke partijen die zich tijdens de verkiezingen

sterk hebben gemaakt voor de verbetering van de sociale zekerheid. Aangezien partijen, eenmaal aan de macht, ook iets van hun beloften moeten waarmaken, wordt het sociale stelsel uitgebreid, waardoor de uitgaven stijgen.

De socioloog zou het volgende kunnen stellen: de globalisering leidt tot de verschuiving van werkgelegenheid naar landen met een lager loonniveau en vergroot de kansen voor mensen om elders een nieuwe baan te vinden.¹⁴ Beide factoren leiden aan de ene kant tot grotere financiële lasten bij de families en aan de andere kant tot grotere mobiliteit van de werknemers. De migratie leidt tot vermindering van sociale banden. Hierdoor neemt de levensstandaard van de familie af en verliest zij haar functie als sociaal opvangnet. Beide ontwikkelingen leiden ertoe dat de staat zich genoodzaakt ziet het sociale stelsel uit te breiden. Hierdoor stijgen de sociale uitgaven.

FIGUUR 1 Globalisering en sociale uitgaven (1990)



Openbare sociale uitgaven als percentage van BNP uit OECD Social Expenditure Database. Buitenlandse investeringen als percentage van BNP uit IMF Balance of Payments Statistics. Landencode op basis internetcode.

Alledrie de redeneringen lijken plausibel te zijn: er wordt in geïmpliceerd dat, op het macroniveau van landenvergelijkend onderzoek, één en dezelfde globaliseringsindicator – bijvoorbeeld buitenlandse investeringen – in het regressiemodel van publieke sociale uitgaven een positieve en statistisch significante coëfficiënt heeft. Bij beschouwing van het globale verband op macroniveau blijkt dat er daadwerkelijk een samenhang te observeren is. Figuur 1 geeft de bivariate samenhang weer tussen investeringen in het buitenland en sociale

uitgaven voor het jaar 1990.¹⁵ De bijbehorende regressieanalyse [tabel 1, model 1], samengevat in de lijn, toont aan dat het verband de juiste richting heeft en bovendien statistisch significant is op het 10 procent niveau.¹⁶ Het model verklaart 20 procent van de variantie, wat helemaal niet slecht is in vergelijking met de bevindingen van soortgelijk onderzoek. Voorts verandert de toevoeging van enkele voor de hand liggende interveniërende variabelen aan dit regressiemodel, zoals de economische groei of het percentage afhankelijke bevolking [modellen 2 en 3], nauwelijks iets aan de coëfficiënt. Het ziet er dus allemaal goed en stabiel uit.¹⁷

Toch hebben we een groot probleem: zowel de econoom, de politicoloog als de socioloog zullen, nadat ze hun redenering en het resultaat van hun onderzoek in een artikel hebben samengevat en naar een gerenommeerd tijdschrift hebben gestuurd, 's avonds tevreden naar huis gaan met het idee weer een grote vraag te hebben opgelost. Maar welke van de drie theorieën verklaart deze samenhang? De statistische macroanalyse geeft ons hierover geen uitsluitsel.¹⁸

TABEL 1 *Openbare sociale uitgaven (1990)*

	<i>Model 1</i>	<i>Model 2</i>	<i>Model 3</i>
Buitenlandse investeringen	1,09* (0,56)	1,08* (0,58)	1,08* (0,58)
Afhankelijke bevolking		0,37 (0,62)	0,14 (0,68)
BNP groei (per capita)			-0,51 (0,62)
R ²	0,20	0,22	0,26
N	17	17	17

Eenvoudige cross-section regressie; alle data voor 1990. Openbare sociale uitgaven als percentage van BNP uit OECD Social Expenditure Database. Buitenlandse investeringen als percentage van BNP uit IMF Balance of Payments Statistics. Afhankelijke bevolking (jonger dan 15 en ouder dan 64) als percentage van bevolking uit OECD Historical Statistics. BNP groei uit OECD Historical Statistics.

Conditie voor empirische regulariteiten

Hier is een epistemologische kwestie aan de orde. Als we het erover eens zijn dat (a) de sociologie de wetenschap van de menselijke samenleving is en (b) de samenleving wordt geconstitueerd door de interacties van individuen, zonder hiertoe te kunnen worden gereduceerd, dan zouden we het er ook eens over kunnen zijn dat een verklaring van sociale macrofenomenen uit andere macrofenomenen alleen mogelijk is als we laten zien welk effect het verklarende macrofenomeen op individuele opties heeft, *welke* actie individuen *waarom* kiezen, en hoe de acties van de verschillende betrokken individuen tot het te

verklaren macrofenomeen leiden. Dit is niets anders dan het bekende macro-micro-macro-schema van de sociologische verklaring (Coleman 1986).

We hebben met een situatie te maken waarin de korte weg tussen twee sociale macrofenomenen geen uitkomst biedt, omdat de argumentatieve stappen die ertussen liggen niet getoetst zijn. De socioloog zou bijvoorbeeld eerst moeten bewijzen dat het aantal banen inderdaad afneemt op grond van de verplaatsing van werkgelegenheid. Daarna zou hij moeten aantonen dat de werklozen óf door de familie financieel worden gesteund, óf elders een baan vinden en verhuizen, en dat de sociale banden binnen de familie hierdoor verbroken worden en verzorgingsfuncties niet meer gewaarborgd zijn. Ten slotte moet hij laten zien dat dit door een politieke actor als een probleem wordt geformuleerd, dat het ingang vindt in het regeringsbeleid, niet door vetogroepen wordt tegengehouden, en dat het de gemeten verschillen in sociale uitgaven tot resultaat heeft. Voor zijn collega's uit de economie en de politicologie geldt hetzelfde met betrekking tot hun redenering.

Elke stap in deze keten van bewijsvoering is een onderzoeksproject op zichzelf en de complexiteit van de samenhang vormt een geweldige uitdaging. Hoeveel gemakkelijker zou het zijn, als we deze microfundering van de macrosamenhang als een *black box* zouden kunnen behandelen! Dat zou mogelijk zijn als we de keten van bewijsvoering zouden kunnen vervangen door een sociaal mechanisme. Een sociaal mechanisme is een causale procesverbinding tussen een *explanans* en een *explanandum*, die op een gestileerde samenhang op een lager aggregatieniveau – bijvoorbeeld individuen – terugrijpt en die we in een bepaalde wetenschap als gegeven accepteren (Hedström en Swedberg 1998).¹⁹ Het mechanisme heeft hierbij een soortgelijke functie als een wet in de natuurwetenschappen.²⁰ Om dit te verduidelijken wil ik een voorbeeld uit de thermodynamica aanhalen. We kunnen de druk van een gas berekenen als we de temperatuur hebben gemeten, zonder dat we hoeven te weten wat elk individueel gasmolecuul doet, hoewel de gasdruk het resultaat van de geaggregeerde individuele bewegingen van de gasmoleculen is.

In feite doen we hetzelfde in onze analyse van het effect van globalisering op de sociale uitgaven: we onderzoeken de correlatie tussen twee fenomenen op macroniveau. We proberen met deze analyse dus een onuitgesproken wet die een samenhang tussen het niveau van de globalisering – gemeten via de buitenlandse investeringen – en de sociale uitgaven veronderstelt empirisch te achterhalen. Als de buitenlandse investeringen toenemen, dan stijgen ook de publieke sociale uitgaven, en als de buitenlandse investeringen afnemen dan zakken ook de publieke sociale uitgaven.

Wanneer kunnen we een keten van bewijsvoering vervangen door een mechanisme? Ik vermoed dat het cruciale probleem bij de transformatie van microfenomenen in een macrofenomeen zit. Dit kan, zo is mijn stelling, alleen onder bepaalde voorwaarden zonder problemen gebeuren. Het natuur-

kundige voorbeeld suggereert twee condities. Ten eerste moet het gedragspatroon van de studieobjecten identiek en onafhankelijk zijn en ten tweede moet het aantal objecten groot genoeg zijn om op macroniveau een voorspelbaar en 'typisch' gedragspatroon te vertonen.

Ik wil eerst op de eerste conditie ingaan. *Identiteit* van gedrag betekent in de thermodynamica dat als de externe condities precies dezelfde zijn, twee gasmoleculen hetzelfde gedrag vertonen. Men kan dus het ene molecuul door het andere vervangen, zonder dat de voorspelling over het gedrag hierdoor wordt aangetast. *Onafhankelijkheid* heeft twee dimensies: ten eerste houdt het in dat de wet geldt als er geen interveniërende factoren aanwezig zijn en deze dus geen invloed op het gedrag hebben. Ten tweede betekent het dat het gedrag van het ene molecuul niet wordt beïnvloed door het gedrag van andere moleculen behalve in de onproblematische zin van het effect van botsingen.²¹ Op deze twee voorwaarden (onafhankelijkheid en identiteit van het individuele gedragspatroon) berust de mogelijkheid om de analyse van het proces van versnelling van individuele moleculen en de toename van botsingen met de wand van de bak te vervangen door de eerste wet van de thermodynamica.

Natuurwetenschappers proberen in hun experimenten door manipulatie van de situatie alle mogelijke interveniërende factoren uit te sluiten om zo de gehypothetiseerde relatie zichtbaar te maken. "The test of all knowledge is experiment" (Feynman, Leighton en Sands 1963: 1). De natuurwetenschappen investeren dus veel in de afscherming van hun experimenten tegen zulke factoren, welke de simpele observatie van een gepostuleerde samenhang in de alledaagse realiteit onmogelijk maken.

In de sociale wetenschappen zijn echter noch onafhankelijkheid noch identiteit van het individuele gedrag gewaarborgd: de handelingscapaciteit van subjecten zet een dikke streep door de rekening (Schütz 1962; Boudon 1979). Laten we naar een marktsituatie in de economie kijken. Niet alle consumenten reageren op de prijsverhoging van een product door er minder van te consumeren – daarop speculeert, onder het mom van milieubescherming of volksgezondheid, elke belastingverhoging op benzine of tabak. Individuen beleven het sociale feit van de prijsverhoging ieder op een eigen manier. Afhankelijk van de individuele motivatie leidt deze situatie tot verschillende handelingen. Om onder deze condities de werking van het marktmechanisme empirisch te kunnen observeren, is het in principe nodig om net als de natuurwetenschappers alle interveniërende factoren in een artificiële situatie uit te sluiten (Lawson 1997: 77-79). Experimentele economen en psychologen doen daarom veel moeite om de set van mogelijke condities en individuele acties in een laboratorium onder controle te houden (Liebrand, Messink en Wilke 1992; Van Winden 2002).

Hebben we deze gedragsconditie echter altijd nodig? Misschien is de tweede conditie, het grote aantal individuen, toereikend om causale verbanden met behulp van niet-experimenteel empirisch onderzoek te kunnen aantonen. Het

gaat dus om de vraag of we bij de aggregatie van individueel gedrag naar macrofenomenen een nauwkeurige kennis van het individuele gedrag van elke actor echt nodig hebben. Lambert Adolphe Quételet, de negentiende-eeuwse Belgische astronoom en statisticus, heeft hiervoor een dummy verzonnen, de *homme moyen*, de gemiddelde mens: ‘Si l’on cherche à établir, en quelque sorte, les bases d’une physique sociale, c’est lui (*l’homme moyen*) qu’on doit considérer, sans s’arrêter aux cas particuliers ni aux anomalies (...)’ (Quételet 1835: 21). Dan is het niet nodig dat iedereen zich op dezelfde manier gedraagt, maar slechts dat het gedrag van de collectiviteit van individuele actors met behulp van een waarschijnlijkheidsfunctie kan worden beschreven.²² Quételet gebruikte hiervoor de normaalverdeling. Deze stelling is gefundeerd op de wet van de grote getallen. Indien dit idee toegepast kan worden, laten zich op macroniveau stochastische regulariteiten vinden, die we als wetten zouden kunnen beschouwen.

Hedendaagse economen noemen deze dummy de ‘representatieve agent’. Indien we het gedrag van deze representatieve agent kunnen vervangen door een mechanisme en we met een groot aantal individuen te maken hebben, dan kunnen we vertrouwen op de onzichtbare hand van Adam Smith (1904 (1776)) en de samenhang op macroniveau bestuderen. Het mechanisme vervangt dan in onze verklaring de keten van bewijsvoering, die we als betrouwbaar en als een gegeven beschouwen. De oplossing in de economische *mainstream* veronderstelt dat de representatieve agent rationeel handelt in die zin dat hij het individuele nut maximaliseert op basis van een kosten-batenoverweging. Deze *homo economicus* staat ons toe acties op microniveau tot een macrofenomeen te generaliseren.

Andere perspectieven die de ‘nut-maximaliserende’ *homo economicus* niet accepteren, zoals het idee van de beperkte rationaliteit (Jones 1999), proberen de diversiteit van handelingsmotivaties expliciet te modelleren. Sommigen menen dat deze oplossing uitmondt in een ‘oneindig regres’ en dat daarmee de hele econometrische aanpak overboord wordt gegooid (Kincaid 1996: 179-182; Lawson 1997: 80; Cartwright 2002). Het veronderstellen van een causale samenhang tussen sociale macrofenomenen zou alleen acceptabel zijn, indien we de mechanismen tot op het subatomaire niveau hebben begrepen (Kincaid 1996: 179). Echter, deze vernietigingsstrategie van *reductio ad absurdum* is onlogisch, omdat ze over het hoofd ziet dat we ons moeten afvragen op welk emergentieniveau de voor causale samenhangen tussen sociale macrofenomenen relevante basis wordt gelegd (Steel 2004). De problemen van de causale inferentie in de sociale wetenschappen komen voort uit het feit dat individuen subjecten zijn die zelfstandig kunnen denken en strategisch kunnen handelen. Dit is een emergente eigenschap van menselijke individuen en een verdere reductie op psychologische processen, op neurale stromen of op subatomaire fysica is niet nodig. Een mechanisme dat op individuele actie berust, kan dus sociale macrofenomenen verklaren.

Kevin Hoover is optimistischer wat betreft het potentieel van regressie-modellen op macroniveau. Ofschoon hij de hele besproken problematiek erkent, houdt hij vol dat we op het niveau van sociale macrofenomenen wel dege-lijk sociale regulariteiten kunnen vinden. Hoewel individuele *agency* het ge-drag van individuen onvoorspelbaar maakt, zijn er voldoende individuen die in de praktijk vaak genoeg hetzelfde doen, om op sociaal macroniveau stochasti-sche maar stabiele regulariteiten te kunnen observeren. De samenhang bij-voorbeeld tussen het spanningsniveau van een wedstrijd van Ajax en de omzet van pils achteraf in de cafés aan het Leidseplein is voor iedereen met basale kennis van voetbal als sociaal fenomeen direct inzichtelijk. Het probleem zit vanuit dat oogpunt niet in de econometrie zelf, maar in de aanspraken die we erop doen. In de woorden van Hoover: 'Econometrics is not about measuring covering laws. It is about observing unobvious regularities' (Hoover 2002: 173). Dat betekent echter dat bij Hoovers redding van de methodologie de oor-spronkelijke doelstelling overboord gaat. Als het enkel nog maar om de obser-vatie van niet-evidente regulariteiten gaat, dan vervalt de aanspraak van de eco-nometrie dat ze een methode is die het toetsen van causale theorieën mogelijk maakt: ze wordt een geavanceerde methode van de beschrijvende statistiek.

Wat moeten we uit deze redenering concluderen? Macrosociale regularitei-ten zijn observeerbaar. We kunnen ze verwachten als aan enkele voorwaarden is voldaan (zie ook Stinchcombe 1991: 378). Deze zijn in dit geval de volgende:

- 1 De meeste individuen moeten onafhankelijk van elkaar in dezelfde situa-tie hetzelfde doen, zodat we kunnen spreken van een typisch gedragspa-troon, gepersonifieerd in de representatieve agent.
- 2 Dit typische gedrag moet met behulp van een eenvoudige actietheorie – bijvoorbeeld de rationele keuzetheorie²³ – kunnen worden beschreven.
- 3 De verdeling van het individuele gedrag moet een eenvoudige functie vol-gen – bijvoorbeeld een normaalverdeling – met behulp waarvan de aggre-gatie van het onafhankelijke, maar identieke individuele gedrag naar het sociale macrofenomeen mogelijk is.

Collectieve actie en macrokwantitatief onderzoek

Nu kom ik aan mijn centrale stelling: voor het gebied waarin het kwantitatief landenvergelijkend onderzoek gedurende de laatste twee decennia de grootste populariteit heeft gewonnen – breed samengevat onder de noemer 'vergelij-kende politieke economie' – is het niet mogelijk soortgelijke plausibiliteits-overwegingen te genereren waarmee de methodologie kan worden gelegiti-meerd. Het probleem zit kort gezegd in het volgende: in tegenstelling tot de zojuist besproken situaties richt de politieke economie zich maar zelden op ge-aggregeerd individueel gedrag, maar op systeemelementen van een samen-leving. Onderwerp van het onderzoek zijn bijvoorbeeld vragen zoals welke

invloed politieke instituties (de formele en informele regels in een politiek stelsel) en collectieve politieke actoren (bijvoorbeeld partijen en belangengroepen) op economische en sociale ontwikkelingen hebben.

Deze stelling is wellicht niet direct inzichtelijk. Waarom is er een verschil tussen geaggregeerd individueel gedrag en systeemelementen? Hiertoe moeten we onderscheiden tussen twee soorten van sociale interactie, die Peter Abell *parametrische* en *strategische* interactie noemt (Abell 2003: 5). In het geval van parametrische interactie bestaat er geen samenhang tussen het gedrag van de actoren: ze reageren ieder voor zich op externe stimuli en het macrofenomeen resulteert uit het samenspel van onafhankelijke individuele handelingen. Dat is de zojuist geschetste situatie. Op strategische interactie, waarbij de actoren op elkaars handelingen reageren, zijn de aannames van onafhankelijkheid en identiteit echter per definitie niet meer toepasselijk.

Ik wil dit verduidelijken aan de hand van het verschil tussen de beslissingen over een aankoop die individuen in een marktsituatie nemen en de beslissingen over het macro-economische beleid van een regering. Het gedrag in een marktsituatie kan op twee niveaus onderzocht worden: de microanalyse van het individuele gedrag en de macroanalyse van het collectieve gedrag. In de microanalyse wordt een regressievergelijking geschat waarin de coëfficiënt het gedrag van de representatieve agent vertegenwoordigt en de variatie in het individuele gedrag expliciet in de standaardafwijking opgenomen wordt. Hoe meer ‘abnormaal’ gedrag in een collectief voorkomt – dus hoe groter de variantie – hoe groter de standaardafwijking van de coëfficiënt. In de macroanalyse verdwijnt de variatie van het individuele gedrag in de representatieve agent, omdat het collectief nu niet wordt gerepresenteerd door een distributie van een variabele maar enkel door het gemiddelde. De variantie wordt vervangen door assumpties. Daaruit volgt dat de kwaliteit van de in een regressiemodel berekende coëfficiënt afhangt van de representativiteit van het gemiddelde voor het collectief van de individuen. Het zijn dus de veronderstellingen van onafhankelijkheid en uniformiteit op microniveau, samen met de wet van de grote getallen, die de analyse op macroniveau mogelijk maken.

Bij handelingen van een regering worden we met een compleet andere situatie geconfronteerd. Ik wil de implicatie van deze situatie in drie stappen uiteenzetten. Ten eerste gaat het niet om een groot aantal individuele beslissingen die *ex post* worden geaggregeerd, maar om één enkele collectieve beslissing, welke voortvloeit uit de *ex ante* aggregatie van diverse meningen over de te nemen beslissing. Dit is een belangrijk punt: de transformatie van het microniveau van de individuen naar het macroniveau van sociale fenomenen vindt plaats vóórdat de voor de vraagstelling relevante actie wordt ondernomen. Op macroniveau hebben we dus met een ander soort representatieve agent te maken: een collectieve actor. Deze is niet identiek met *l’homme moyen*. Aan de collectieve actie is een deliberatief proces voorafgegaan, dat uit de veelheid van mogelijke acties één specifieke *collectieve* optie heeft geselecteerd. Beide

cruciale veronderstellingen – onafhankelijkheid en uniformiteit van acties – zijn niet meer te verdedigen.

Dit leidt tot de tweede stap. Het deliberatieve karakter van de collectieve beslissing betekent ook dat de representatieve agent de micro-macrotransformatie niet meer kan legitimeren. Deze situatie wordt in de literatuur onder de noemer ‘sociale keuze probleem’ behandeld (Ordeshook 1986: 53-96; Sandler 2001: 76-94; Mueller 2003). De hier belangrijkste voorlopige conclusie die uit deze discussie naar voren komt, is dat uit de meeste algemene situaties geen analytische evenwichtoplossing afgeleid kan worden, waaruit de collectieve beslissing kan worden gededuceerd (Sandler 2001: 93-94). Dat wil zeggen dat de representatieve agent niet door een alternatieve, complexere micro-macrotransformatieregel kan worden vervangen. De feitelijke beslissing is onder deze omstandigheden afhankelijk van de specifieke randvoorwaarden, waaronder de bestaande variëteit van interessen en ideeën, de machtsverhoudingen en de regelsystemen in het collectief.²⁴

Hier zijn we, als derde stap, aanbeland bij het antwoord op mijn vraag, namelijk of kwantitatief landenvergelijkend onderzoek een ‘gekke methodologie’ gebruikt. Moeten we dit oordeel accepteren en welke implicaties heeft dit dan? John Goldthorpe stelt bijvoorbeeld dat:

(...) certain phenomena that macrosociologists have sought to study (...) turn out to be ones on which theory can give relatively little cognitive grasp at all. (...) [T]hey appear too few, too independent, and too causally heterogeneous for anything of much use to be said in theoretical terms (Goldthorpe 2000b: 63).²⁵

Met andere woorden: we zouden inderdaad gek zijn als we op deze manier zouden doorgaan een gekke methodologie te gebruiken voor de analyse van sociale macrofenomenen.

Moeten we dus helemaal stoppen met het gebruik van de macrokwantitatief vergelijkende analyse? Ik denk dat deze conclusie te ver zou gaan. Maar de hier gevolgde redenering heeft wel implicaties: ze geeft aanleiding om de gebruiksvoorwaarden voor deze analysemethode zorgvuldiger te bestuderen.

Ten eerste is de poging om sociaal-wetenschappelijke theorieën over sociale macrofenomenen te *toetsen* met behulp van statistische modellen op het macroniveau, tot falen gedoemd. Dit neemt niet weg dat statistische modellen in veel situaties nuttig kunnen zijn om niet-evidente regulariteiten te *beschrijven*, die op grond van de wet van grote getallen door middel van het idee van de representatieve agent geplaatst kunnen worden op een microfundament en *ex post* kunnen worden geaggregeerd.

Ten tweede is echter de poging om theorieën over macrofenomenen met emergent systeemkarakter te beschrijven met behulp van statistische modellen, tot falen gedoemd. Door de aggregatie *ex ante* laten deze macrofenomenen

zich niet met behulp van een waarschijnlijkheidsfunctie beschrijven. Ze zijn resultaat van strategische interactie tussen individuen of organisaties. Daaruit volgt dat de kans op het bestaan van stochastische regulariteiten op het macro-niveau gering is.

Implicaties voor macrokwantitatief onderzoek

Wat betekent deze conclusie voor de landenvergelijkende analyse van macrofenomenen zoals politieke instituties, beleidsprocessen en verzorgingsstaten en hun invloed op het economische en sociale prestatievermogen van landen – een onderzoeksgebied dat onder de titel vergelijkende politieke economie wordt samengevat? Dit zijn thema's die duidelijk op het macroniveau zijn geformuleerd en waarnaar de laatste jaren veel onderzoek met behulp van econometrische en statistische technieken werd verricht. Ik vrees dat mijn betoog geen aanmoedigende implicaties heeft voor de macrokwantitatieve methodologie op dit gebied.²⁶ Geen van de voorwaarden die ik heb genoemd, zijn zonder ambivalentie toepasselijk op dit soort situaties. Hoewel ik het oordeel, dat kwantitatief landenvergelijkend onderzoek op een gekke methodologie zou berusten, in zijn algemeenheid te ver vind gaan, meen ik dat de kritiek die in dat oordeel zit wel degelijk van toepassing is op de poging deze methodologie toe te passen op macrosociale fenomenen die door collectieve actie zijn gekenmerkt.

Ik heb geen kant-en-klare oplossing voor het probleem van causale inferentie in macrocomparatief onderzoek. De door King, Keohane en Verba (1994) op algemeen niveau geformuleerde uitdaging een kwantitatieve aanpak ten grondslag liggende methodologie als standaard te definiëren heeft er echter toe geleid dat het methodologische debat in dit onderzoeksgebied gedurende de laatste tien jaar op gang is gekomen en actief naar alternatieven wordt gezocht zonder van de ontologische en epistemologische grondslagen af te zien (Mahoney en Rueschemeyer 2003; Collier en Brady 2004; George en Bennett 2005).²⁷ Het centrale punt in deze discussie werd, om het met een buiging naar de Amsterdamse *spiritus loci* te zeggen, al zo'n dertig jaar geleden door Norbert Elias treffend geformuleerd: 'Beoefenaren van de maatschappijwetenschappen zijn (...) maar al te graag bereid om de met prestige beladen modellen uit de oudere wetenschappen over te nemen' (Elias 1971: 64).

Indien het doel van sociaal-wetenschappelijk onderzoek het vinden van algemene 'wetten' van menselijke interactie in collectieven is, zoals de vertegenwoordigers van de kwantitatief landenvergelijkende onderzoeksopzet stellen, dan lijkt de keuze van specifieke kenmerken van hedendaagse maatschappelijke arrangementen echter op het verkeerde niveau in te zetten. Er is een principiële tegenstelling tussen het idee van wetten die onafhankelijk zijn van ruimte en tijd en het gebruik van casussen die nationale staten zijn – maatschappelijke formaties die specifiek zijn voor een bepaalde ruimte en tijd.

Eén oplossing is die welke Goldthorpe in het hierboven aangehaalde citaat (2000b: 63) suggereerde: sociale macrofenomenen die niet van 'typisch' individueel gedrag kunnen worden afgeleid maar resultaat zijn van een multi-dimensionale interactie tussen individuen of tussen groeperingen binnen een collectief zijn te zeer afhankelijk van de specifieke sociale constellatie en de idiosyncratische historische situatie om op het macroniveau voorspelbare regulariteiten te produceren. De consequentie is dat de analyse van macrofenomenen, die met dit argument tot singuliere gebeurtenissen worden gemaakt, eerder een historisch dan een sociaal-wetenschappelijk karakter zou hebben.

Deze oplossing is echter onaantrekkelijk, omdat ze tot precies dezelfde impasse leidt die ze probeert te omzeilen. Zoals Carl Hempel al zestig jaar geleden heeft beargumenteerd (Hempel 1965), moet ook een historische analyse aangeven welke factoren het resultaat van een ontwikkeling verklaren en deze verklaring moet op de specifieke uitingvormingen van een regulariteit berusten om als sequentie met causaal karakter erkend te kunnen worden (zie ook Goldthorpe 2000c; Abell 2004; 294). Het bestaan van een regulariteit berust op een door vergelijking met andere fenomenen gewonnen inzicht in een typisch gedragspatroon. Maar als macrofenomenen daadwerkelijk als singuliere gebeurtenissen worden beschouwd, dan is een vergelijking in principe problematisch, waardoor het fundament voor de generalisering van de bevindingen ontbreekt. Dat is een probleem waarop ook de vergelijkende historische analyse ondanks de intensivering van het methodologische debat op dit gebied in recente jaren naar mijn inzicht nog geen overtuigend antwoord heeft gevonden (Skocpol en Somers 1980; Mahoney 2004).

In feite ondergraaft deze oplossing, met haar stelling dat een sociale wetenschap van systeemfenomenen op macroniveau zoals staten en instituties in principe niet mogelijk is, het fundament van het macroanalytische perspectief als geheel. Dit botst met de stelling dat systeemeigenschappen emergent zijn, maar niettemin een legitiem object van analyse vormen. Om het sociaal-wetenschappelijke gezichtspunt, dat sterker op systematische samenhangen dan op de verklaring van specifieke gebeurtenissen gericht is, te behouden, is het van belang om bij de analyse van macrofenomenen drie aspecten in acht te nemen, die als leidende onderzoeksprincipes kunnen worden geformuleerd. Ik beschouw ze niet als een definitieve oplossing van het hier ter discussie gestelde probleem. Of het geschetste methodologische probleem van niet-reduceerbare sociale macrofenomenen überhaupt oplosbaar is, is een vraag die ons dieper in de wetenschapstheorie voert dan ik op deze plaats kan uitwerken. Maar in de tussentijd lijken ze me pragmatische uitgangspunten om macrofenomenen op een meer verantwoorde manier te analyseren dan de in de laatste twee decennia tot dogma verstarde macrokwantitatieve aanpak toelaat. Ik illustreer de principes met voorbeelden uit mijn eigen werk – niet omdat ik meen dat dit de principes het best laat zien, maar omdat ze uit het nadenken over de methodologie van mijn eigen werk voortkomen.

Het *eerste principe* is om de theorietoetsende pretentie van macrokwantitatief onderzoek inderdaad, zoals Kevin Hoover voorstelde, overboord te werpen en dit soort onderzoek een exploratieve status toe te kennen. Gezien de moeite die in de beheersing van econometrische technieken moet worden geïnvesteerd om enigszins betrouwbare resultaten te krijgen, is dit zeker teleurstellend. Maar robuuste empirische correlaties kunnen, zelfs als ze niet op een grote aselechte steekproef berusten, als indicatoren van causale verbanden dienen die voor een theoretische analyse in de hieronder nader beschreven zin vruchtbaar zijn.

In de literatuur over de invloed van vakbonden op economische prestaties staan twee klassieke hypothesen tegenover elkaar. Volgens neoliberaal geïnspireerde wetenschappers zijn vakbonden verdelingscoalities die de factor arbeid een groter aandeel in het Bruto Nationaal Product toespelen dan economisch wenselijk zou zijn, waardoor ze een negatief effect op de economische ontwikkeling hebben (Weede 1996; Siebert 1997). Inderdaad vinden deze auteurs een negatieve samenhang tussen de organisatiegraad van vakbonden (als indicator van hun macht) en economische groei als ze een twintigtal OECD-landen in het laatste kwart van de twintigste eeuw naast elkaar zetten. Neocorporatistisch geïnspireerde bijdragen zien, in navolging van een opmerking van Olson (1982), vakbonden echter als verantwoordelijke actoren, mits deze een grote, heterogene groep van werknemers vertegenwoordigen, omdat ze dan de economische gevolgen van hun beleid moeten internaliseren (Golden 1993). Deze auteurs vinden dan ook een positieve samenhang tussen de concentratiegraad van vakbonden (als indicator van de omvang van hun domein) en economische groei bij de analyse van dezelfde landen en periode.

De tegenstelling, die in deze argumenten besloten ligt, is oplosbaar als men het effect van deze twee factoren in een interactief model van elkaar afhankelijk maakt. Dan wordt duidelijk dat beide kanten maar een deel van een complexere situatie bekijken (Kittel 2000a): Vakbonden zijn bijzonder offensief, als ze een kleine, homogene groep (lage concentratiegraad vanuit het landelijke perspectief) zeer goed kunnen organiseren (hoge organisatiegraad), maar nauwelijks in staat om hun belangen tegenover de werkgevers te verdedigen als hun organisatiegraad bij dezelfde concentratiegraad laag is. Als hun concentratiegraad hoog is, dan is het verschil tussen het beleid van goed en slecht georganiseerde vakbonden kleiner, omdat de eerste rekening moeten houden met de kosten van hun beleid en de laatste op grond van hun brede vertegenwoordigingsstatus in onderhandelingen meer kunnen inbrengen dan wanneer ook hun concentratiegraad laag zou zijn. Een exploratieve analyse van deze stelling aan de hand van geaggregeerde data toonde aan dat de spreiding van de landengemiddelden inderdaad het door het model voorspelde patroon volgde (Kittel 2000a).²⁸

Dit aan de hand van geaggregeerde data ontwikkelde model werd echter pas aan een echte toets onderworpen toen het toeval mij een soort 'natuurlijk

experiment' verschaftte, dat het resultaat was van een wetwijziging die de Oostenrijkse regering in 1997 op het gebied van de arbeidstijdregulering formuleerde. Vanaf dat moment konden de sociale partners per sector door middel van een collectieve arbeidsovereenkomst van de vrij restrictieve wettelijke arbeidstijdregeling afwijken. Aangezien er maar een enkele Oostenrijkse vakbond bestaat en de werkgevers wettelijk verplicht zijn tot lidmaatschap van de werkgeversorganisatie was dit een uitstekende situatie om de gevolgen van verschillen in de organisatie- en concentratiegraad van geaffilieerde bonden op sectoraal niveau te onderzoeken (Kittel 2000b). Inderdaad werden de grootste conflicten gevonden in de constellatie waarin de vakbond een kleine, homogene sector voor bijna honderd procent organiseerde, terwijl een slecht georganiseerde vakbond in een kleine sector zonder tegensputteren de voorstellen van de werkgevers accepteerde. Eveneens consistent bleek het resultaat bij sectoren met breed georiënteerde vakbonden: bij de slecht georganiseerde vakbond verliepen de onderhandelingen over de arbeidstijdregeling zo snel dat ze zelfs voor de wet met een voor beide kanten bevredigend resultaat afgesloten waren, terwijl de onderhandelingen in de goed georganiseerde sector vastliepen en pas na een jaar met een compromis konden worden afgesloten.

Dit voorbeeld toont volgens mij dat het mogelijk is om in een eerste stap met behulp van macroanalyses langs exploratieve weg ruwe verbanden te vinden en deze theoretisch uit te werken en in een tweede stap het op deze manier ontwikkelde model in specifieke situaties empirisch te toetsen. Daarmee wordt de 'klassieke', in de analyse van individuele gedragingen beproefde verhouding tussen kwantitatief en kwalitatief onderzoek – een kwalitatieve exploratie wordt gevolgd door een kwantitatieve toets – voor macrovergelijkend onderzoek omgedraaid. Hoewel ik zelf per toeval een situatie tegenkwam die een toets mogelijk maakte, vermoed ik dat er veel meer situaties kunnen worden gevonden, waarin een theoretisch model aan de hand van een specifieke casus kan worden getoetst.

Deze aanpak wordt gemakkelijker, als de causale keten die door een theorie wordt verondersteld kort is. Dit is het *tweede principe*. In het boven aangehaalde voorbeeld werd oorspronkelijk het effect van vakbonden op algemene economische indicatoren zoals economische groei of werkloosheid gemeten. Hoewel economische theorieën duidelijke verbanden tussen het beleid van een vakbond en deze indicatoren leggen (zie bijvoorbeeld Carlin en Soskice 1990), zijn economische groei en werkloosheid onderhevig aan tal van interveniërende factoren, die de theoretisch te verwachten samenhang verstoren. Als de theoretische interesse, zoals in het bovenstaande voorbeeld, zich op de organisatiestructuur van vakbonden richt, dan is het beter om eerst de invloed van vakbonden op indicatoren die door minder factoren worden verstoord, te onderzoeken en pas daarna verdere stappen in de causale keten te nemen. Het gaat hierbij niet om een verklaring van Y door (onder andere) X, maar om het

effect van X op (onder andere) Y (Scharpf 1997; Ganghof 2005). In het voorbeeld werd werkloosheid vervangen door nominale arbeidskosten, waardoor het causale effect duidelijker geprofileerd kon worden.

Als *derde principe* lijkt mij het zorgvuldiger uitwerken van het theoretische model door dit op te splitsen in componenten die zich beter systematisch laten onderzoeken een centraal desideratum. Dit heeft in de macrovergelijkende politieke economie nog te weinig aandacht gekregen, hoewel de laatste jaren een duidelijke trend in deze richting te observeren is (Morton 1999). Tussen de impliciete homogeniteitsveronderstelling van de macrokwantitatieve aanpak en de totaliserende nadruk op het unieke in de historische analyse ligt een breed gebied met potentie voor een genuanceerde theorieontwikkeling. Ook als geaccepteerd zou worden dat macrofenomenen idiosyncratisch zijn in de zin van afhankelijk van de specifieke context en historische situatie, is juist deze afhankelijkheid alleen maar te bewijzen door de mechanismen, via welke de specifieke context en de historische situatie hun invloed uitoefenen, aan te wijzen.²⁹

Een macrosociaal fenomeen is het resultaat van een verscheidenheid aan mechanismen die verschillende aspecten, of dimensies, van het fenomeen betreffen (Bunge 1997: 417-418). Dit betekent dat het macrofenomeen in kleinere, beter vatbare 'modulen' moet worden opgesplitst om het te kunnen verklaren. Ik wil dit aan de hand van een vraag uit een deelgebied van de vergelijkende politieke economie, de studie van het corporatisme, uitleggen: welke factoren dragen bij tot het slagen en falen van coöperatieve arrangementen tussen de overheid en belangengroepen? Een studie die deze vraag via een 'mechanismische' (Bunge 1997) analyse onderzoekt, zal niet in eerste instantie naar de aan- of afwezigheid van bepaalde condities op macroniveau zoeken die als causale factoren kunnen worden aangewezen. In plaats daarvan zullen sociale mechanismen in het centrum worden gesteld.

In mijn voorbeeld zou zo'n analyse er als volgt kunnen uitzien. In de genoemde constellatie worden de politieke actoren met vier verschillende, maar van elkaar afhankelijke dilemma's geconfronteerd (vergelijk Kollock 1998):³⁰

- 1 In het probleem van de ledenwerving is het dilemma van de collectieve actie herkenbaar. Elk groepslid profiteert van de behartiging van de belangen van de groep, ook als het niet zelf aan de collectieve actie bijdraagt. Waarom zou het groepslid hieraan dan willen bijdragen (Olson 1965)?
- 2 In het probleem van de keuze van collectieve doelen zit het dilemma van de sociale keuze: hoe kunnen verschillende voorkeuren binnen een groep op niet-dictatoriale wijze worden geaggregeerd? Dit is niet vanzelfsprekend (Arrow 1963).
- 3 Het probleem van de controle van de implementatie van groepsdoelen is herformuleerbaar als een dilemma van principaal en agent. Hoe kunnen de leden van een belangengroep garanderen dat de leiding de groepsdoelen en niet haar eigen privé-doelen behartigt (Simon 1967)?³¹

- 4 Het probleem van het verkrijgen van invloed verwijst naar de strategische interactie tussen groepen, die met behulp van speltheoretische modellen kan worden gerepresenteerd (Van Winden 2003).

In de strategische interactie tussen belangengroepen onderling en met de overheid moeten zowel de belangengroepen alsook de overheid de interne dilemma's, die ze in relatie tot hun achterban hebben, oplossen. De speurtocht naar de oorzaken van succes en falen van coöperatie zou dus kunnen beginnen bij de analyse van de specifieke constellatie van deze dilemma's, en het gedrag van belangengroepen en overheid zou af te leiden zijn uit hun gezamenlijke oplossing. Maar aangenomen dat deze vier dilemma's een complete opsomming van alle sociale mechanismen zouden inhouden en ze elk maar twee oplossingen zouden hebben, dan zijn er al $2^4 = 16$ verschillende combinaties mogelijk. Dat betekent dat we, gegeven het beperkte aantal landen waarop de theorie van toepassing zou kunnen zijn, in een macroanalyse daadwerkelijk met singuliere fenomenen te maken zullen hebben. Elk van de mechanismen beroept zich echter op minstens één regulariteit op microniveau, die op abstracter niveau wel vergelijkbaar is met andere fenomenen.

Op dit abstractere niveau is het wel degelijk mogelijk om de constellatie en de conflictsituatie van collectieve actie op maatschappelijk niveau te vergelijken met de constellatie en de conflictsituatie op andere niveaus van groepsvorming, zoals organisaties, ondernemingen of netwerken. Hoe verder een macrofenomeen dat resultaat is van interactie tussen individuen of tussen georganiseerde groepen wordt opgesplitst in kleinere mechanismen, die met 'korte' – theoretisch goed op een microsamenhang gefundeerde – verbanden kunnen worden beschreven, hoe duidelijker een 'typisch' gedragspatroon naar voren kan komen, dat niet door de complexiteit van het macrofenomeen wordt overdekt.

De verklaring van een complex macrofenomeen berust vanuit dit perspectief dus op de combinatie van een aantal theoriemodules die elk op een theoretisch gefundeerde empirische regulariteit van individueel gedrag berusten. Uiteindelijk belanden we dus ook met deze aanpak bij het probleem van het microfundament, zonder op de eenvoudige oplossing van de representatieve actor te kunnen terugvallen. Maar de theoriemodules zijn door hun beperktere omvang beter hanteerbaar dan de oorspronkelijke vraagstelling, waardoor het minder moeilijk is om de representatieve acteur te vervangen door een aggregatiemodel dat op een interactieve samenhang berust.

Een minder ambitieuze taak voor kwantitatief onderzoek, kortere causale ketens en beter uitgewerkte theorieën die steunen op een microfundament: het zijn drie principes die de inferentiële problemen van macrovergelijkend onderzoek helpen verlichten, al kunnen ze deze niet oplossen. Noch ze zijn nieuw en wellicht ook niet opzienbarend. Maar ze zijn de laatste jaren door te weinigen te zelden in de praktijk van onderzoek daadwerkelijk gebruikt. Hierdoor degenereerde veel onderzoek tot een oefening in econometrische tech-

nieken in plaats van bij te dragen tot de cumulatieve ontwikkeling van een beter begrip van sociale macrofenomenen.

Noten

1 Deze tekst is een herziene versie van de rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar Sociologie, in het bijzonder Methoden en Technieken van Sociaalwetenschappelijk Onderzoek, aan de Universiteit van Amsterdam op donderdag 13 mei 2004.

2 Deze aanpak is te onderscheiden van landenvergelijkend onderzoek op het aggregatieniveau van individuen, bijvoorbeeld met de data van de eurobarometer of de European Social Survey, waarop veel van de opmerkingen hieronder niet van toepassing zijn.

3 Garrett (1998: 10) beweert bijvoorbeeld dat hij gebruikmaakt van de meest geschikte econometrische technieken om zijn argument te toetsen. Hij prijst zijn boek aan als instrument om het negeren van het werk van politicologen door economen en bestuurders te doorbreken, dat volgens hem wordt veroorzaakt door de tekortschietende statistische methodologie.

4 Het kleine aantal landen en de beschikbaarheid van tijdreeksen heeft ertoe geleid dat bijna alle bijdragen tegenwoordig gebruikmaken van de één of andere variant van de *pooled time series cross section analysis*, een econometrische techniek die is ontwikkeld voor data-matrices, waarin de observaties variatie in tijd en ruimte vertonen. Zie Baltagi (2001) en Hsiao (2003) voor een inleidend overzicht vanuit de econometrische theorie, Beck (2001) en Wawro (2002) voor een overzicht over recente ontwikkelingen vanuit sociaalwetenschappelijk perspectief, en Kittel (1999) en Kittel en Winner (2005) voor een kritische discussie van de techniek uit het oogpunt van landenvergelijkende onderzoeksvragen.

5 Deze afhankelijkheid betreft zowel de vergelijking binnen landen tussen verschillende periodes, waarbij de score in periode t wordt bepaald door de score in periode $t-1$ (autocorrelatie), alsook de vergelijking tussen landen, waarbij leer-, imitatie- en diffusieprocessen en belangrijke rol spelen (Galtons probleem). De toenemende coördinatie van de politiek van Europese landen gedurende de laatste twee decennia accentueert dit probleem nog eens.

6 Zie bijvoorbeeld het overzicht in Kittel en Obinger (2003) en de daar geciteerde literatuur.

7 De vraag hoe macrovergelijkend onderzoek wel tot generaliserende uitspraken kan komen, heeft Scharpf (2000, 2002) ter sprake gebracht.

8 De vier boeken uit de laatste twee decennia met het grootste potentieel om klassiekers te worden op het gebied van landenvergelijkend onderzoek naar de verzorgingsstaat zijn naar mijn inschatting Hall (1986), de Swaan (1988), Scharpf (1991) en Pierson (1994).

9 De steekproef voor dit soort analyses is nooit aselekt, en daarom hebben de significantietoetsen in feite geen fundament in de theorie van de statistiek. Dit probleem wordt gewoonlijk genegeerd.

10 In de literatuur vindt men weinig consensus over de correcte specificatie van *pooled time-series cross-section*-modellen. Vergelijk bijvoorbeeld Huber en Stephens (2001) met Kittel en Obinger (2003) of de recente discussie in *International Organization* tussen Beck en Katz (2001), Green, Kim en Yoon (2001), King (2001) en O Neal en Russett (2001).

11 Een nuttig overzicht over de stand van de discussie over de rol van interveniërende factoren in statistisch onderzoek is te vinden in McKim en Turner (1997).

12 Grofweg staan twee interpretaties tegenover elkaar: De *efficiëntiehypothese* stelt dat de economische internationalisering alle landen dwingt om de publieke uitgaven te verlagen, terwijl de *compensatiehypothese* daar de stelling tegenoverstelt dat landen proberen hun burgers tegen de grillen van de wereldmarkt te beschermen. Een overzicht van macrokwantita-

tief landenvergelijkend onderzoek, dat de sociale uitgaven als verklaarde variabele gebruikt, is in Kittel en Obinger (2003: 27-28) te vinden. Het is vooral werk van het daar geciteerde type waarop mijn argument zich in het bijzonder richt.

13 Het geslacht van deze ‘representatieve agenten’ heb ik laten bepalen door het modale geslacht van de hoogleraren in deze disciplines.

14 Deze stelling bestaat in feite uit twee in elkaar geschoven stellingen, die rekening houdt met de bij sociologen graag gehonoreerde voorstelling, dat de complexiteit van de reële wereld ook in onze modellen naar voren moet komen.

15 Om de complexiteit van de discussie niet te vergroten, beperk ik mijn voorbeeld tot een simpele cross-section regressieanalyse. Hoewel zo’n opzet tegenwoordig niet meer als *state-of-the-art* wordt beschouwd, voegt de toevoeging van een tijdsdimensie in een panel design niets toe aan de problematiek die ik in deze bijdrage aan de orde stel. Met betrekking tot dit vraagstuk is echter wel een noot van toepassing: het zou eigenlijk vanzelfsprekend zijn dat een hypothese die betrekking heeft op verschillen tussen landen ook in een cross-sectionale onderzoeksofzet wordt onderzocht (Jackman 1985). De modeverschijning van panel designs heeft er echter toe geleid, dat deze fundamentele overweging bij macrokwantitatief georiënteerde onderzoekers gedurende de laatste vijftien jaar nauwelijks meer aan de orde was (Kittel en Winner 2005). Hiermee wil ik echter niet zeggen dat een panel design altijd ontoepasselijk is; het is alleen niet, zoals impliciet veelal in de vergelijkende politieke economie wordt verondersteld, voor elke vraagstelling bruikbaar.

16 Ik wil hier niet ingaan op de vraag of het in deze situatie zinvol is een significantietoets te interpreteren.

17 Een gedetailleerde beschouwing van de afbeelding suggereert dat de gestelde samenhang vooral door de positie van Zweden, Nederland en België wordt gesteuend en dat deze niet meer te zien zou zijn als deze drie landen niet deel van het onderzoek zouden zijn. Op dit probleem wil ik hier echter niet verder ingaan.

18 Dit probleem is in de economie al aan de orde gesteld geweest. Sargent (1976) heeft bijvoorbeeld aangetoond dat verschillende macro-economische theorieën tot dezelfde gereduceerde vorm leiden, waardoor deze theorieën niet getoetst kunnen worden met econometrische technieken. Dit heeft er echter niet toe geleid dat het enthousiasme voor het toetsen van economische theorieën met behulp van econometrische schattingen is afgenomen. Vergelijken we echter mijn drie overwegingen – die typisch zijn voor het soort betoog dat we in de theoriesecties van tijdschriftenartikelen met kwantitatief landenvergelijkende aanpak vinden – met de theorieën waarover Sargent het heeft, dan valt op dat zijn theorieën deductief zijn afgeleid uit axioma’s, terwijl de hypothesen die ik hier heb ingevoerd niet meer zijn dan losstaande beschouwingen zonder consistent theoretisch kader. Deze theoretische ondergedetermineerdheid van de in kwantitatief landenvergelijkend onderzoek gebruikte regressiemodellen, die vaak niet eens een duidelijke verwachting over de richting van een effect toelaat, is nog een aspect dat met betrekking tot het symptoom van de mankerende stabiliteit van de bevindingen genoemd moet worden.

19 Deze bepaling is niet onomstreden. Mahoney (2001) noemt 24 verschillende en deels onverenigbare definities van sociale mechanismen.

20 Terwijl wetten algemene uitspraken over de covariatie van macrotoestanden zijn, wijzen mechanismen op de deze covariatie veroorzakende processen (Mayntz 2004). Mechanismen berusten echter weer op wetten die op het microniveau van de analyse gelden (Bunge 2004).

21 Botsingen zijn in deze context onproblematisch omdat er geen reflexiviteit aan te pas komt. Max Weber heeft dit idee mooi geïllustreerd: ‘Ein Zusammenstoß zweier Radfahrer z.B. ist ein bloßes Ereignis wie ein Naturgeschehen. Wohl aber wären ihr Versuch, dem anderen auszuweichen und die auf den Zusammenprall folgende Schimpferei, Prügelei oder friedliche Erörterung “soziales Handeln”’ (Weber 1980: 11).

22 In het kader van de ontwikkeling van de kwantummechanica zijn trouwens ook de natuurwetenschappers overgegaan tot een probabilistische formulering van natuurwetten: '(N)ature, as we understand it today, behaves in such a way that it is fundamentally impossible to make a precise prediction of exactly what will happen in a given experiment. (...) (W)e can find only an average, statistically, as to what happens' (Feynman, Leighton en Sands 1963: 2-6).

23 Deze stelling wordt wellicht niet door iedereen gedeeld. Ik ga ervan uit dat deze aanpak in sommige situaties beter werkt dan in andere (zie ook Geddes 2003: 175-212). Ik wil hier echter niet nader ingaan op de discussie over de rationele keuzetheorie. Enkele recentere overwegingen zijn te vinden in (Opp 1999; Goldthorpe 2000a; Boudon 2003).

24 Het feit dat gebeurtenissen op macroniveau, die resulteren uit een *ex ante* transformatie van het micro- naar het macroniveau, geen fundament van een modaal gedragspatroon hebben, heeft ernstige gevolgen voor de specificatie van het statistische model. Bij het marktmodel kunnen we er bijvoorbeeld op bouwen dat de representatieve agent op microniveau niet alleen een bepaalde reactie op een verandering in de prijs van een product vertoont, maar ook een bepaalde tijdsperiode nodig heeft om te reageren en dat die reactie daarop een bepaald verloop vertoont. We kunnen dus een bepaalde mate van traagheid en een bepaalde vertragingstructuur veronderstellen, die het mogelijk maken hiervoor coëfficiënten uit te rekenen en de modelspecificatie op het modale gedragspatroon te richten. In het geval van de samenhang tussen de samenstelling van de regering en de sociale uitgaven is het echter veel moeilijker om een coëfficiënt substantiële inhoud te geven. De ene regering maakt nu een hervorming door die pas na dertig jaar de eerste meetbare uitwerkingen zal hebben, de andere hervormt met onmiddellijke consequenties. De ene regering kiest voor de weg van langdurige onderhandelingen met alle belangengroepen om in één klap een grote hervorming te initiëren, de andere voor vele kleine, maar snel geïmplementeerde stappen. De ene regering implementeert een hervorming, maar wordt vlak daarop vervangen door een anders gekleurde regering, die de hervorming weer ongedaan maakt, de andere regering wordt van de implementatie van de hervorming afgehouden door voortijdige verkiezingen. De vraag is hoe al deze onberekenbare en, op grond van de *sociale keuze*-problematiek, ook onvoorspelbare variatie kan worden samengevat door middel van een enkele coëfficiënt, die onafhankelijk is van tijd en ruimte. Hoe kunnen we onder deze condities zelfs maar verwachten dat we een systematische samenhang tussen twee variabelen op het macroniveau vinden?

25 Soortgelijke conclusies vindt men ook bij andere contributies aan deze discussie, bijvoorbeeld Little (1993), Liebersohn (1997) en Hall (2003).

26 Ik benadruk hier nog eens dat mijn kritische stelling enkel van toepassing is op *macro*-kwantitatief onderzoek op het aggregatieniveau van landen en voor data die kenmerken van systemen representeren, en expliciet niet op *micro*kwantitatief onderzoek met data op het aggregatieniveau van individuen.

27 Dit is echter maar één dimensie van het debat. Vanuit interpretatief perspectief liggen de methodologische problemen van de kwantitatieve aanpak als geheel veel fundamenteeler in de ontologie verborgen (Yanow 2003). Ik kan hier in dit bestek niet nader op ingaan (Moses, Rihoux en Kittel 2005).

28 In Kittel (2003) heb ik als derde dimensie ook de machtsverhouding tussen landelijke vakbonden en geaffilieerde bonden toegevoegd.

29 Mayntz (2004) beschrijft enkele kenmerken van macrofenomenen, die de theorievorming moeilijk maken en reden geven om met mechanismen te werken.

30 Mijn systematiek is gefundeerd op de conceptualisering die Schmitter en Streeck (1999) hebben ontworpen voor de analyse van belangengroepen.

31 Om precies te zijn heeft Simon vooral de fundamentele theoretische grondslagen – onder andere het concept van *agency costs* – gelegd, waaruit de economische *principal-agent*-theorie kon worden ontwikkeld (Spence en Zeckhauser 1971; Ross 1973; Sappington 1991).

Literatuur

- Abell, P. (2003) On the Prospects for a Unified Social Science: Economics and Sociology. *Socio-Economic Review* 1, 1-26.
- Abell, P. (2004) Narrative Explanation: An Alternative to Variable-Centered Explanation? *Annual Review of Sociology* 30, 287-310.
- Adcock, R. en D. Collier (2001) Measurement Validity: A Shared Standard for Qualitative and Quantitative Research. *American Political Science Review* 95, 529-546.
- Arrow, K.J. (1963) *Social Choice and Individual Values*. New Haven: Yale University Press.
- Baltagi, B.H. (2001) *Econometric Analysis of Panel Data (2nd edition)*. New York: Wiley.
- Beck, N. (2001) Time-series Cross-section Data: What Have We Learned in the Past Few Years? *Annual Review of Political Science* 4, 271-293.
- Beck, N. en J.N. Katz (2001) Throwing out the Baby with the Bath Water: A Comment on Green, Kim, and Yoon. *International Organization* 55, 487-495.
- Boudon, R. (1979) *La logique du social. Introduction à l'analyse sociologique*. Paris: Hachette.
- Boudon, R. (2003) Beyond Rational Choice Theory. *Annual Review of Sociology* 29, 1-21.
- Bunge, M. (1997) Mechanisms and Explanation. *Philosophy of the Social Sciences* 27, 410-465.
- Bunge, M. (2004) How Does It Work? The Search for Explanatory Mechanisms. *Philosophy of the Social Science* 34, 182-210.
- Burgoon, B. (2001) Globalization and Welfare Compensation: Disentangling the Ties that Bind. *International Organization* 55, 509-551.
- Carlin, W. en D. Soskice (1990) *Macroeconomics and the Wage Bargain. A Modern Approach to Employment, Inflation, and the Exchange Rate*. Oxford: Oxford University Press.
- Cartwright, N. (2002) The Limits of Causal Order, From Economics to Physics. In: U. Mäki, *Fact and Fiction in Economics. Models, Realism, and Social Construction*, 137-151. Cambridge: Cambridge University Press.
- Coleman, J.S. (1986) Social Theory, Social Research, and a Theory of Action. *American Journal of Sociology* 91, 1309-1335.
- Collier, D. en H.E. Brady (2004) *Rethinking Social Inquiry: Diverse Tools, Shared Standards*. Boulder: Rowman and Littlefield.
- de Swaan, A. (1988) *In Care of the State: Health Care, Education and Welfare in Europe and the USA in the Modern Era*. Cambridge: Polity Press.
- Elias, N. (1971) *Wat is sociologie?* Utrecht: Het Spectrum.
- Feynman, R.P., R.P. Leighton en M. Sands (1963) *The Feynman Lectures on Physics*. Reading: Addison-Wesley.
- Ganghof, S. (2005) Vergleichen in Qualitativer und Quantitativer Politikwissenschaft: X-zentrierte versus Y-zentrierte Forschungsstrategien. In: S. Kropp en M. Minkenberg, *Vergleichen in der Politikwissenschaft*, 28. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag.
- Garrett, G. (1998) *Partisan Politics in the Global Economy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Garrett, G. en D. Mitchell (2001) Globalization, Government Spending and Taxation in the OECD. *European Journal of Political Research* 39, 145-177.
- Geddes, B. (2003) *Paradigms and Sand Castles. Theory Building and Research Design in Comparative Politics*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- George, A.L. en A. Bennett (2005) *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*. Cambridge: MIT Press.
- Golden, M. (1993) The Dynamics of Trade Unionism and National Economic Performance. *American Political Science Review* 87, 439-454.
- Goldthorpe, J.H. (2000a) Rational Action Theory for Sociology. In: J.H. Goldthorpe, *On Sociology. Numbers, Narratives, and the Integration of Research and Theory*. Oxford: Oxford University Press, 115-136.

- Goldthorpe, J.H. (2000b) Current Issues in Comparative Macrosociology. In: J.H. Goldthorpe, *On Sociology – Numbers, Narratives, and the Integration of Research and Theory*. Oxford: Oxford University Press, 65-94.
- Goldthorpe, J. H. (2000c) The Uses of History in Sociology: Reflections on Some Recent Tendencies. In: J. H. Goldthorpe, *On Sociology – Numbers, Narratives, and the Integration of Research and Theory*. Oxford: Oxford University Press, 28-44.
- Green, D.P., S.Y. Kim en D.H. Yoon (2001) Dirty Pool. *International Organization* 55, 441-468.
- Hall, P.A. (1986) *Governing the Economy: The Politics of State Intervention in Britain and France*. Cambridge: Polity Press.
- Hall, P.A. (2003) Aligning Ontology and Methodology in Comparative Research. In: J. Mahoney en D. Rueschemeyer, *Comparative Historical Research in the Social Sciences*, 373-404. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hedström, P. en R. Swedberg (1998) *Social Mechanisms. An Analytical Approach to Social Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hempel, C.G. (1965) The Function of General Laws in History. In: C.G. Hempel, *Aspects of Scientific Explanation. And other Essays in the Philosophy of Science*, 231-243. New York / London: Free Press.
- Hoover, K.D. (2002) Econometrics and Reality. In: U. Mäki, *Fact and Fiction in Economics. Models, Realism, and Social Construction*, 152-177. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hsiao, C. (2003) *Analysis of Panel Data*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Huber, E. en J. Stephens (2001) *Development and Crisis of the Welfare State*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Jackman, R.W. (1985) Cross-national Statistical Research and the Study of Comparative Politics. *American Journal of Political Science* 29, 161-182.
- Johnston, J. (1992) Econometrics: Retrospect and Prospect. In: J.D. Hey, *The Future of Economics*, 51-56. Oxford: Blackwell.
- Jones, B.D. (1999) Bounded Rationality. *Annual Review of Political Science* 2, 297-321.
- Kincaid, H. (1996) *Philosophical Foundations of the Social Sciences. Analyzing Controversies in Social Research*. Cambridge: Cambridge University Press.
- King, G. (2001) Proper Nouns and Methodological Propriety: Pooling Dyads in International Relations Data. *International Organization* 55, 497-507.
- King, G., R. Keohane en S.Verba (1994) *Designing Social Inquiry. Scientific Inference in Qualitative Research*. Princeton: Princeton University Press.
- Kittel, B. (1999) Sense and Sensitivity in Pooled Analysis of Political Data. *European Journal of Political Research* 35, 225-253.
- Kittel, B. (2000a) Trade Union Bargaining Horizons in Comparative Perspective: The Effects of Encompassing Organization, Unemployment and the Monetary Regime on Wage-pushfulness. *European Journal of Industrial Relations* 6, 181-202.
- Kittel, B. (2000b) Variationen der Arbeitszeitflexibilisierung in Österreich: Kollektivvertragliche Verhandlungshorizonte im Vergleich. *Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft* 29, 449-464.
- Kittel, B. (2003) Politische Ökonomie der Arbeitsbeziehungen: Akteure, Institutionen und wirtschaftliche Effekte. In: H. Obinger, U. Wagschal en B. Kittel, *Politische Ökonomie. Demokratie und wirtschaftliche Leistungsfähigkeit*. Opladen: Leske + Budrich, 81-112.
- Kittel, B. en H. Obinger (2003) Political Parties, Institutions, and the Dynamics of Social Expenditures in Times of Austerity. *Journal of European Public Policy* 10, 20-45.
- Kittel, B. en H. Winner (2005) How Reliable is Pooled Analysis in Political Economy? The Globalization-Welfare State Nexus Revisited. *European Journal of Political Research* 44, 1-25.

- Kollock, P. (1998) Social Dilemmas: The Anatomy of Cooperation. *Annual Review of Sociology* 24, 183-214.
- Lawson, T. (1997) *Economics & Reality*. London: Routledge.
- Leamer, E.E. (1978) *Specification Searches. Ad-hoc Inference with Nonexperimental Data*. New York: Wiley.
- Lieberson, S. (1997) The Big Broad Issues in Society and Social History. Application of a Probabilistic Perspective. In: V.R. McKim en S.P. Turner, *Causality in Crisis? Statistical Methods and the Search for Causal Knowledge in the Social Sciences*. Notre Dame: UOND Press.
- Liebrand, W.B.G., D.M. Messink en H. Wilke (1992) *Social Dilemmas: Theoretical Issues and Research Findings*. Oxford: Pergamon Press.
- Little, D. (1993) On the Scope and Limits of Generalizations in the Social Sciences. *Synthese* 97, 183-207.
- Mahoney, J. (2001) Beyond Correlational Analysis: Recent Innovations in Theory and Method. *Sociological Forum* 16, 575-593.
- Mahoney, J. (2004) Comparative-Historical Methodology. *Annual Review of Sociology* 30, 81-101.
- Mahoney, J. en D. Rueschemeyer (2003) *Comparative Historical Analysis in the Social Sciences*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mayntz, R. (2004) Mechanisms in the Analysis of Macro-Social Phenomena. *Philosophy of the Social Sciences* 34, 237-259.
- McKim, V.R. en S.P. Turner (1997), *Causality in Crisis? Statistical Methods and the Search for Causal Knowledge in the Social Sciences*. Notre Dame: University of Notre Dame Press.
- Molina, O. en M. Rhodes (2002) Corporatism: The Past, Present, and Future of a Concept. *Annual Review of Political Sciences* 2002, 305-331.
- Morton, R.B. (1999) *Methods and Models. A Guide to the Empirical Analysis of Formal Models in Political Science*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Moses, J.W., B. Rihoux en B. Kittel (2005) Mapping Political Methodology: Reflections on a European Perspective. *European Political Science* 4, 1-14.
- Mosley, L. (2000) Room to Move: International Financial Markets and National Welfare States. *International Organization* 54, 737-773.
- Mueller, D.C. (2003) *Public Choice III*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Olson, M. (1965) *The Logic of Collective Action. Public Goods and the Theory of Groups*. Cambridge: Harvard University Press.
- Olson, M. (1982) *The Rise and Decline of Nations*. New Haven: Yale University Press.
- Oneal, J.R. en B. Russett, (2001) Clear and Clean: The Fixed Effects of the Liberal Peace. *International Organization* 55, 469-485.
- Opp, K.D. (1999) Contending Conceptions of the Theory of Rational Action. *Journal of Theoretical Politics* 11, 171-202.
- Ordeshook, P.C. (1986) *Game Theory and Political Theory. An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pennings, P., H. Keman en J. Kleinmijhuis (1999) *Doing Research in Political Science. An Introduction to Comparative Methods and Statistics*. London: Sage.
- Pierson, P. (1994) *Dismantling the Welfare State? Reagan, Thatcher and the Politics of Retrenchment*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Przeworski, A. en H. Teune (1970) *The Logic of Comparative Social Inquiry*. New York: Wiley.
- Quetelet, L.A. (1835) *Sur l'homme et le développement de ses facultés ou essai de physique sociale*. Paris: Bachelier.
- Robinson, J. (1960) The Present Position of Econometrics: A Discussion. *Journal of the Royal Statistical Society Series A* 123, 274-278.

- Rodrik, D. (1998) Why Do More Open Economies Have Bigger Governments? *Journal of Political Economy* 106, 997-1032.
- Ross, S.A. (1973) The Economic Theory of Agency: The Principals Problem. *American Economic Review* 63, 134-139.
- Sandler, T. (2001) *Economic Concepts for the Social Sciences*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sappington, D.E.M. (1991) Incentives in Principal-Agent Relationships. *Journal of Economic Perspectives* 5, 45-66.
- Sargent, T.J. (1976) The Observational Equivalence of Natural and Unnatural Rate Theories of Macroeconomics. *Journal of Political Economy* 84, 631-640.
- Scharpf, F. (1991) *Crisis and Choice in European Social Democracy*. New York: Cornell University Press.
- Scharpf, F.W. (1997) *Games Real Actors Play. Actor-centered Institutionalism in Policy Research*. Boulder: Westview Press.
- Scharpf, F.W. (2000) Institutions in Comparative Policy Research. *Comparative Political Studies* 33, 762-790.
- Scharpf, F.W. (2002) Kontingente Generalisierung in der Politikforschung. In: R. Mayntz, *Akteure, Mechanismen, Modelle: Zur Theoriefähigkeit makro-sozialer Analysen*. Frankfurt/M.: Campus, 213-235.
- Schmidt, M.G. (2003) Vergleichende Policy-Forschung. In: D. Berg-Schlosser en F. Müller-Rommel, *Vergleichende Politikwissenschaft*. Opladen: Leske + Budrich, 261-276.
- Schmitter, P.C. en W. Streeck (1999) The Organization of Business Interests. Studying the Associative Action of Business in Advanced Industrial Societies. *MPIfG Discussion Paper* 99/1.
- Schulze, G.G. en H.W. Ursprung (1999) Globalisation of the Economy and the Nation State. *The World Economy* 22, 295-352.
- Schütz, A. (1962) Concept and Theory Formation in the Social Sciences. In: A. Schütz, *Collected Papers I*, 48-66. Dordrecht: Kluwer.
- Siebert, H. (1997) Labor Market Rigidities: At the Root of Unemployment in Europe. *Journal of Economic Perspectives* 11, 37-54.
- Simon, H.A. (1967) *Models of Man: Social and Rational. Mathematical Essays on Rational Human Behavior in a Social Setting*. New York: Wiley.
- Skocpol, T. en E. Amenta (1986) States and Social Policies. *Annual Review of Sociology* 12, 131-157.
- Skocpol, T. en M. Somers (1980) The Uses of Comparative History in Macrosocial Inquiry. *Comparative Studies in Society and History* 22, 174-197.
- Smith, A. (1904/1776) *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. London: Methuen.
- Spence, M. en R. Zeckhauser (1971) Insurance, Information, and Individual Action. *American Economic Review* 61, 380-387.
- Steel, D., (2004) Social Mechanisms and Causal Inference. *Philosophy of the Social Sciences* 34, 55-78.
- Stinchcombe, A.L. (1991) The Conditions of Fruitfulness of Theorizing about Mechanisms in Social Science. *Philosophy of the Social Sciences* 21, 367-388.
- Summers, L.H. (1991), The Scientific Illusion in Empirical Macroeconomics. *Scandinavian Journal of Economics* 93, 129-148.
- Swank, D. (1998) Funding the Welfare State: Globalization and the Taxation of Business in Advanced Market Economies. *Political Studies* 46, 671-692.
- Van Deth, J. (1998) Equivalence in Comparative Political Research. In: J. van Deth, *Comparative Politics: The Problem of Equivalence*. New York: Routledge, 1-19.

- Van Winden, F. (2002) Experimental Investigation of Collective Action. In: S.L. Winer en H. Shibata, *Political Economy and Public Finance: The Role of Political Economy in the Theory and Practice of Public Economics*. Cheltenham: Edward Elgar, 178-196.
- Van Winden, F. (2003) Interest Group Behavior and Influence. In: C. K. Rowley en F. Schneider, *Encyclopedia of Public Choice*. Boston: Kluwer Academic Publishers.
- Wawro, G. (2002) Estimating Dynamic Panel Data Models in Political Science. *Political Analysis* 10, 25-48.
- Weber, M. (1980) *Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriß der verstehenden Soziologie*. Tübingen: Mohr.
- Weede, E. (1996) *Economic Development, Social Order, and World Politics*. Boulder: Lynne Rienner.
- Yanow, D. (2001) Interpretive Political Science: What Makes This Not a Subfield of Qualitative Methods. *Qualitative Methods* 1, 9-13.